

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111*255=161.2:808.5

Т. Некряч, канд. філол. наук, проф.
Київський національний лінгвістичний університет, Київ,
Р. Довганчина, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

FLORES RHETORICAE: ВІДТВОРЕННЯ РИТОРИЧНИХ ФІГУР У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Розглядаються найуживаніші в публіцистичному дискурсі риторичні фігури, зокрема схеми, побудовані на повторі, які справляють сильне емоційне враження на аудиторію і дозволяють оратору досягати бажаного впливу. Доведено, що розподіл риторичних фігур на схеми і тропи (за Дж. Н. Лічем) стає надійним інструментом у роботі перекладача. Схеми як актуалізовані закономірності на рівні форми можна побачити й розпізнати навіть у тексті, написаному незнайомою мовою, тоді як тропи – актуалізовані відхилення на рівні змісту – потребують розуміння і осягнення. Перекладацькі труднощі у передаванні схем і тропів суттєво відрізняються між собою. Матеріалом для аналізу служать уривки з найвідоміших публіцистичних виступів славетних політичних діячів та їхні українські переклади. Автори планують продовжити дослідження перекладацьких тактик відтворення тропів у публіцистичному дискурсі.

Ключові слова: риторичні фігури, схеми, тропи, повтор, актуалізація, ораторське мистецтво, переклад, публіцистичний дискурс.

*Like wildflower seeds tossed on fertile ground,
the figures of speech, sometimes
called the "flowers of rhetoric" (flores rhetoricae),
have multiplied into a garden of enormous variety over time
Gideon O. Burton.*

*Як насіння польових квітів, що впало на родючу землю,
так і фігури мовлення, які іноді
називають "квіти риторики" (flores rhetoricae),
розростаються з часом у сад небувалої розмаїтості
Гідеон О. Бертон.*

Вивчення риторичних фігур має давню історію і сягає корінням часів античності. Утім, ще до недавнього часу риторичні фігури розглядалися головню в навчально-дидактичному плані: у практикумах із риторики і стилістики, де наводяться класичні зразки стилістичних фігур, що оцінюються як орнаментальні елементи мовлення. У вітчизняних мовно-стилістичних студіях [див. 1, 3, 5] переважає лінгвістичний підхід до аналізу риторичних фігур, тобто, виділяються лексична стилістика, фоностилістика і функціональна стилістика. Попри всю глибину і незаперечну наукову цінність такого розгляду, для цілей перекладу і перекладознавства він видається занадто академічним і схоластичним. Оскільки переклад – це, передусім, практична діяльність, то і розуміння стилістичної складової тексту, що перекладається, в усіх його тонкощах, мало б тяжіти саме до практичного втілення.

У такому сенсі вельми практичною видається класифікація риторичних фігур, запропонована відомим британським ученим Дж. Н. Лічем, згідно з якою ці фігури поділяються на **СХЕМИ і ТРОПИ** [6]. У риториці, яка, власне, і започаткувала даний термін, фігури мовлення охоплюють широкий діапазон мовних засобів, різноманіття яких ускладнює визначення їхньої найсуттєвішої риси. Г. Ф. Плетт визначає фігуру як "найменшу нестандартну мовну одиницю" ("the shortest **DEVIANT** language unit") [9], а це вказує на те, що фігури, зазвичай, відступають від лінгвістичних "норм" повсякденного мовлення в той або інший спосіб, семантично або синтаксично. Таке визначення видається доцільним, якщо розглядати відхилення не лише як явища, які порушують правило, а і явища, що надмірно систематизовані (скажімо, повтори). Фігури мовлення, які первісно виникли у класичному ораторському мистецтві як засоби структурування й розвитку аргументації, а також емоційного впливу на аудиторію, з часом почали пов'язуватися ще й із мистецтвом літературної композиції.

Розподіл фігур мовлення на **СХЕМИ і ТРОПИ** забезпечує перекладача художніх та публіцистичних текстів вправним і надійним інструментом, який допомагає свідомо й цілеспрямовано шукати адекватні засоби передання у перекладі тих формально-змістових параметрів, що становлять ідейно-художню й емоційно-експресивну неповторність кожного твору. Власне, перекладачеві художніх і публіцистичних текстів не обов'язково знати ту або іншу термінологію, тому що він бачить текст і у всій його повноті, і в деталях, утім, коли вмикається лінгвістична свідомість, шлях до успішного результату скорочується.

Говорити про схеми і тропи неможливо без окреслення поняття "актуалізація", під якою в художній комунікації розуміється, головним чином, підкреслене відхилення від загальноприйнятої у певному соціумі норми. Такі відхилення спостерігаються і в живопису, і в музиці, і, безумовно, художньому тексті. Художнє відхилення чітко виступає на загальному тлі нормативності.

Видатний британський лінгвіст Дж. Н. Ліч пропонує вживати у розгляді схем і тропів такі чіткі поняття ("plain terms"), як **EXPRESSION** – форма/вираження і **CONTENT** – зміст [6, с. 73]. Форма включає фонологію і поверхневу граматичну структуру, тоді як зміст – семантичну і глибинну граматичну структуру. Обидва ці явища перетинаються у лексиці. Отже, на думку Дж. Н. Ліча, актуалізована системність переважає в лінгвістичній формі, а актуалізована несистемність – у лінгвістичному змісті. Таким чином, він запропонував такі визначення схем і тропів:

СХЕМИ – актуалізовані регулярні відхилення на рівні форми (**foregrounded regularities of syntactic or phonetic FORM**)

ТРОПИ – актуалізовані нерегулярні відхилення на рівні змісту (**foregrounded irregularities of CONTENT**).

Визначальною рисою схем є **регулярні повтори** – приголосних, голосних, морфем, лексем, речень. Що ж стосується тропів, визначити їхню єдину визначальну

рису не видається можливим, оскільки кожен троп має свою специфічну особливість. Схем у риториці налічується значно більше, ніж тропів, що, зрозуміло, відбивається і у перекладі. Проте, якщо практично всі тропи, попри їхню глибину і семантичну складність, доволі легко піддаються перекладу, оскільки спираються на спільні мисленнєві процеси, відтворити в усій повноті різноманіття схем вдається нечасто. Хоча форма і зміст, як відомо, становлять єдність, усе ж таки, у перекладі текстів, де переживає образність висловлення, доводиться їх частково, на певних етапах, "розводити". Перекладач не має права жертвувати ані формою заради змісту, ані змістом заради форми. У певному сенсі, з огляду на переклад, **СХЕМИ** і **ТРОПИ** утворюють опозицію: **форму можна спостерігати, зміст – тільки осягнути**. Навіть у тексті, написаному незнайомою мовою, можна виокремити схеми саме завдяки регулярності повтору того або іншого елемента форми. Троп, не знаючи мови, розпізнати неможливо.

В ораторських промовах, розрахованих на аудіальне сприйняття, зустрічається на порядок менше тропів порівняно зі схемами. За способом утворення схеми і тропи Г. О. Бертон, професор англійської мови американського університету ім. Брігама Янга та автор сайту *Silva Rhetoricae* [11], розподіляє на групи.

Групи схем:

Структури рівноваги – Structures of Balance – (паралелізм, ізоколон, триколон, антитеза, кульмінація).

Зміна порядку слів – Change in Word Order – (анастрофа, вставне слово, прикладка).

Вилучення – Omission – (еліipsis, асиндетон, полісиндетон).

Повтор – Repetition – (алітерація, асонанс, поліптон, антанаклаза, анафора, епістрофа, епаналепсис, анадиплосис, градація, антиметабола, хіазм).

Групи тропів:

Характеристика одного предмета через інший – Reference to One Thing as Another – (метафора, порівняння, синекдоха, метонімія, персоніфікація).

Гра слів та каламбури – Wordplay and puns – (антанакласис, параномазія, зевгма, ономатопія).

Заміни – Substitutions – (антимерія, перифраза).

Перебільшення/Применшення – Overstatement/Understatement – (гіпербола, літота).

Семантичні інверсії – Semantic Inversions – (риторичні питання, іронія, оксиморон, парадокс).

Ще софісти наголошували на впливовості схем на слухача і стверджували, що стилістично бездоганні схеми можуть увести у певний транс, зачарувати й заворожити слухачів. Так, структури рівноваги та повтори (двоколон, триколон, тетраколон) зустрічаються майже в усіх публіцистичних виступах, особливо політичних. Барак Обама, безумовно, надає перевагу схемі триколону. Наприклад, у його першій інавгураційній промові можна нарахувати 22 випадки періодів, які утворюють триколони. Джон Кеннеді вдався до цього прийому тільки двічі у своїй відомій інавгураційній промові, натомість удало застосував таку структуру рівноваги, як **антитезу**, що утворюється завдяки навмисному поєднанню двох протилежних ідей в одному реченні. Вже в першому реченні відчувається протиставлення:

"We observe today not a victory of party but a celebration of freedom, symbolizing an end as well as a beginning, signifying renewal as well as change" [7, с. 158] – *"Сьогодні ми є свідками не перемоги партії, а торжества свободи, що символізує кінець – так само як і початок – знаменного оновлення та змін"* [7, с. 161].

Оскільки всі схеми використовують можливості синтаксису, у перекладі саме синтаксичне виділення

за допомогою тире підкреслює першу антитезу в промові Дж. Кеннеді: кінець – початок. Це свідчить, що у перекладі враховано і особливості усного мовлення, оскільки ці пунктуаційні знаки вимагають довших пауз, ніж просто коми, а паузи дають можливість привернути увагу до найвагоміших елементів промови.

Антитеза *united vs divided*, яка завдяки її повтору в численних видатних творах, у байках Езопа, Біблії (*"And if a house be divided against itself, that house cannot stand"* – New Testament, Mark 3 : 25 [4, с. 987]), у промовах батьків – засновників Америки, у девізі штату Кентукі (*"United we stand, divided we fall"*) стала однією із найуживаніших алюзій американського політичного дискурсу:

"To those old allies whose cultural and spiritual origins we share, we pledge the loyalty of faithful friends. United there is little we cannot do in a host of cooperative ventures. Divided there is little we can do for we dare not meet a powerful challenge at odds and split asunder" [7, с. 158] – *"Старим союзникам, з якими ми розділяємо культурні та давні засади, ми присягаємо на вірність справжніх друзів. Об'єднані, ми здатні зробити силу-силенну спільних справ. Розділені, ми не можемо майже нічого, оскільки не наслідуюємося подолати потужну проблему через суперечки і розбрат"* [7, с. 161].

Антитеза *united vs divided* підкреслює протистояння між Сполученими Штатами Америки (The United States of America) і Радянським Союзом, який саме у рік інавгурації президента Дж. Кеннеді розділив (*divided*) Німеччину Берлінським муром. Оскільки у перекладі Америки традиційним відповідником до слова *United* служить *Сполучені*, а не *Об'єднані*, то єдиним рішенням убачається зберігання протиставлення на самому початку речень: *об'єднані vs розділені*, адже перші слова речення завжди мають сильніший ефект, та синтаксичне виокремлення антитези комами для утворення необхідних логічних пауз.

Дж. Кеннеді повертається до цієї антитези, щоб вкотре підкреслити конфлікт між двома супердержавами та двома протилежними ідеологіями, а саме демократії та комунізму:

"Let both sides explore what problems unite us instead of belaboring those problems which divide us" [7, с. 159] – *"Нехай обидві сторони проаналізують, які проблеми об'єднують нас, замість того, щоб битися над проблемами, які роз'єднують нас"* [7, с. 163].

У цьому випадку чітко зберігається протиставлення у перекладі: **об'єднані vs роз'єднані**, а також відчувається певне протиставлення у фраззах: проаналізувати проблеми, замість того, щоб битися над проблемами.

Схематично, також, протиставляються концепти: **держава vs Господь Бог; бідні vs багаті**.

"... not from the generosity of the state but from the hand of God" [7, с. 158] – *"...не з ласки держави, а з рук Господа"* [7, с. 161].

"If a free society cannot help the many who are poor, it cannot save the few who are rich" [7, с. 159] – *"Якщо вільне суспільство не здатне допомогти більшості, яку складають бідняки, воно не здатне врятувати і меншість, яку складають багатії"* [7, с. 162].

Антитеза допомагає Дж. Кеннеді підкреслити також усвідомлення особистої відповідальності:

"I do not shrink from this responsibility – I welcome it" [7, с. 160] – *"Я не ухиляюся від такої відповідальності – я її радо приймаю"* [7, с. 164].

Готовність взяти на себе відповідальність передається у перекладі за допомогою інтерсифікатора: *"я радо приймаю"*.

Варто також звернути увагу на найвідомішу антитезу у цій промові, яка протиставляє відповідальність держави відповідальності самого народу та особисто кожної людини:

"And so, my fellow Americans, ask **not what your country can do for you; ask what you can do for your country**" [7, с. 160] – "І тому, мої співвітчизники-американці, **не питайте, що ваша країна може зробити для вас; питайте, що ви можете зробити для своєї країни**" [7, с. 164].

Хіазм, використаний у цій фразі, робить її афористичною і легкою для запам'ятовування. Ефект цієї антитези закріплюється її повтором, який наголошує, що їхня рідна країна – Америка, а сам президент є частиною народу і готовий діяти разом із ним:

"My fellow citizens of the world, ask **not what America will do for you, but what together we can do for the freedom of man**" [7, с. 160] – "Мої співгромадяни усього світу, **не питайте, що Америка зробить для вас; питайте, що ми разом можемо зробити для свободи людини**" [7, с. 164].

У більшості випадків антитезу можна і навіть потрібно зберігати у перекладі, що, звичайно, потребує вдумливого прочитання й аналізу оригіналу. Утім, не всі схеми піддаються відтворенню у перекладі. Зокрема, така схема повтору, як **алітерація**, яка теж є однією із улюблених риторичних фігур Дж. Кеннеді:

same solemn oath – та сама урочиста присяга;
man holds in his mortal hands – людина має **світ** у **своїх слабких** руках;

for which our forebears fought – за які боролися наші предки;

to friend and foe alike – до друга й до ворога;
whether it wishes us well or ill – бажає вона нам добра чи зла;

we shall pay any price, bear any burden – ми заплатимо будь-яку ціну, винесемо будь-який тягар;
the survival and the success of liberty – виживання і процвітання свободи;

faithful friends – справжні друзі;
colonial control – колоніальний контроль;
struggling to break the bonds of mass misery – сиплючись розбити кайдани масових злиднів;

strongly supporting – твердо захищатимуть;
sovereign states – суверенні держави;
writ may run – приписи мають силу;
before the dark powers of destruction – до того, як темні сили руйнації;

the steady spread of the deadly atom – неухильне поширення смертоносного атому;

sincerity is subject – щирість треба доводити;
peace preserved – світ спасений;
bear the burden – нести свій тягар;
a grand and global alliance – великий **всесвітній** тягар;

high standards of strength and sacrifice – високі **стандарти сили і самозречення**;

let us go forth to lead the land we love – ходімо **вперед** на чолі нашого **коханого краю** [7, с. 164].

Як видно із наведених прикладів, із 21 випадку алітерації, яка присутня в оригіналі, лише у п'яти випадках удалося зберегти алітерацію у перекладі. Але це має декілька пояснень: насамперед, англійська мова сприяє алітеративності, на відміну від української, а, по-друге, неприпустимо жертвувати змістом висловлювання, тільки щоб за будь-яку ціну зберегти алітерацію. Дещо простішою для відтворення у перекладі є риторична схема повтору – **анафора**:

"To those old allies whose cultural and spiritual origins we share ..." [7, с. 158] – "Старим союзникам, з якими ми розділяємо культурні і древні засади..." [7, с. 161].

"To those new states whom we welcome to the ranks of the free..." [7, с. 158] – "Тим новим державам, яких ми запрошуємо до **спільноти свободних**..." [7, с. 162].

"To those people in the huts and villages of half the globe..." [7, с. 158] – "Тим людям, що живуть у хижках та селах майже на половині земної кулі..." [7, с. 162].

"To our sister republics south of our border..." [7, с. 159] – "Братнім республікам на південь від наших кордонів..." [7, с. 162].

"To that world assembly of sovereign states, the United Nations..." [7, с. 159] – "Всесвітній Асамблеї суверенних держав..." [7, с. 162].

"Finally, to those nations who would make themselves our adversary..." [7, с. 159] – "І, нарешті, **тим країнам, які волюють стати нашими супротивниками**" [7, с. 162].

Якщо алітерація збереглася у перекладі в одному випадку із п'яти, то анафора зберігається у кожному другому наведеному прикладі. До того ж, у цих реченнях відбувається компенсація певних утрат алітерації: до **спільноти свободних**; що живуть у хижках та селах майже; **стати нашими супротивниками**.

Подеколи втрата однієї риторичної схеми може бути **компенсована** появою іншої схеми:

"Let us never negotiate out of fear. But let us never fear to negotiate" [7, с. 153] – "Ніколи не треба домовлятися через **страх**. Але ніколи не треба **страшитися** домовлятися" [7, с. 163].

В оригіналі простежується схема повтору – хіазм, а в перекладі її змінює поліптотон, оскільки повторюються окнокореневі слова: **страх** і **страшитися**.

Схема триколону – найулюбленіший прийом ораторів ще з часів відомої Геттісбурзької промови Авраама Лінкольна та його **ключової фрази**:

"...that government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth" [7, с. 135] – "...і цей уряд з народу, створений народом і для народу, не зникне з **лиця землі**" [7, с. 135].

У перекладі неминуче уточнення: *by the people* – створений **народом**, а також вводиться сполучник **і**, але це не порушує саму схему триколону. Потребує також уточнення і тетраколон у відомій фразі Вінстона Черчилля:

"I have nothing to offer but **blood, toil, tears and sweat**" – "Мені нема чого запропонувати [британцям], **крім крові, важкої праці, сліз і поту**" (Перша промова на посаді прем'єра в Палаті громад, 13 травня 1940) [2].

Друга лексема цієї схеми "*toil*" – "*exhausting physical labour*" у перекладі несе те саме навантаження знову ж таки тільки завдяки інтенсифікатору "*важкої*". Ніколи самі інтенсифікатори зазнають змін у цільовій мові, як, наприклад, у промовистому триколоні:

"Never in the history of human endeavour has **so much** been owed by **so many** to **so few**" – "Ніколи ще в історії людських конфліктів **так багато** не були **так сильно** зобов'язані **стільком** **небагатьом**" [2].

У перекладі зберігається антитеза: **багато** – **небагато**, але втрачається інверсія та відбувається транспозиція інтенсифікаторів. Утім переклад не несе такої промовистої назви, як оригінал, адже після промови В. Черчилля винищувачів, які відбивали повітряні атаки Люфтваффе (Повітряних сил Німеччини) під час Другої світової війни, стали називати "The Few", і хоча літературознавці впізнають тут алюзію на В. Шекспіра:

"From this day to the ending of the world,
But we in it shall be remembered –
We few, we happy few, we band of brothers..."

(The St. Crispin's Day speech is a speech from William Shakespeare's play, *Henry V*, in Act IV Scene III 18–67 [10, с. 805],

а історики стверджують, що британський політик, член Таємної Ради Великобританії, Дафн Купер, хто виступив із промовою після повітряної атаки на Британію у 1940, був першим, хто вжив цю алюзію на В. Шекспіра, тим не менше люди, які не так добре обізнані в літературі, запам'ятали саме промову В. Черчилля. Цей триколон можна назвати класичним спадаючим триколоном:

*So much been owned by
so many to
so few* *Так багато не були
так сильно зобов'язані
стільком небагатьом*

У перекладі навпаки триколон дуже симетричний і втрачає ритм спадання. В. Черчилль мав успіх, також, коли виголошує промову на одному із прийомів, застосував класичний триколон зростання:

*Now this is not the end
It is not even the
beginning of the end
But it is, perhaps, the end
of the beginning* *Це ще не кінець
Це навіть ще не
початок кінця
Але це, можливо, кінець
початку.*

(The Bright Gleam of Victory, November, 10, 1942. Mansion House, London [2]).

Цим висловом В. Черчилль охарактеризував Другу битву за Ель-Аламейн (*Second Battle of El Alamein*) – вирішальну у кампанії в Лівійській пустелі між британськими військами 8-ої армії генерал-лейтенанта Б. Монтгомері та італійсько-німецькою танковою армією "Африка" генерал-фельдмаршала Е. Роммеля поблизу єгипетського міста Ель-Аламейн. Під час тривалої битви в період із 23 жовтня по 11 листопада 1942 року військам Роммеля вперше за всю Північно-Африканську кампанію Другої світової війни була завдано серйозну поразку, яка ознаменувала крах подальших планів гітлерівського командування з окупації Єгипту та вторгнення до Близького Сходу. Залучення більшої кількості лексики до схеми триколону уможливило збереження риторичної фігури у перекладі.

Прикладів удалого і не завжди вдалого передавання у перекладі риторичних схем існує безліч, проте важливо підкреслити, що прагнення зберегти їх за рахунок викривлення змісту неприпустимо, оскільки метою ораторських промов є переконання аудиторії, тобто, передусім, смисловий вимір. Зрозуміло, що далеко не всі схеми

знаходять симетричне відтворення у перекладі. Якщо дозволяє обсяг публіцистичного тексту, то часто у такому разі допустимі компенсації, у невеликих промовах – компенсації утруднені. На жаль, афористичність деяких славетних промов може постраждати через неможливість відтворення риторичних схем у повному обсязі.

Перекладацький аналіз дає можливість ретельно вивчати техніки передання головного послання публіцистичного виступу зі збереженням усіх стилістичних рис, найвпливовішими серед яких уважаються саме риторичні фігури мовлення. Відтворення цих фігур у перекладі часто кидає справжні виклики для перекладача, тому вимагає усвідомлення основних принципів їх утворення та функціонування. Адже саме публіцистичний дискурс репрезентує стереотипи масової свідомості, формує певні пріоритети, моделі поведінки, смаки та думки соціуму.

Перспективи дослідження. У подальшому планується розглянути якісні й кількісні показники відтворення у перекладі **РИТОРИЧНИХ ТРОПІВ**, що вживаються у публіцистичному дискурсі. Це забезпечить повноту дослідження і надасть можливість створити цілісну картину перекладацьких викликів у процесі адекватного передавання прагматичного потенціалу ораторської промови.

Список використаних джерел:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. – 6-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 384 с.
2. Вінстон Черчилль. / Вікіцитати. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikiquote.org/wiki/> – Назва з екрану.
3. Стилистика английского языка : учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева. – К. : Высшая школа, 1991. – 272 с.
4. The Holy Bible. King James Version. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005 (first published in 1611). – 1232 p.
5. Kukharensko V. A. A Book of Practice in Stylistics: A Manual. – Vinnytsia: Nova knuga, 2015. – 280 p.
6. Leech G. N. A Linguistic Guide to English Poetry. – L.: Longman, 1969. – 240 p.
7. Nekryach T. Make Your Way to Public Speaking : Manual / T. Nekryach, R. Dovganchyna. – Vinnytsia: Nova knuga, 2000. – 160 p.
8. MacDonald M. J. The Oxford Handbook of Rhetorical Studies / M. J. MacDonald. – Oxford : Oxford University Press, 2017. – 784 p.
9. Plett H. F. Concepts of Style : a classification and a critical approach / H. F. Plett // Language and Style. – 1977. – № 12. – P. 269–281.
10. Shakespeare W. King Henry the Fifth / W. Shakespeare // The Complete Works of William Shakespeare. – Oxford : Wordsworth Library Collection, 2007. – P. 485–519.
11. Silva Rhetoricae: The Forest of Rhetoric / Provided by G. O. Burton [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://rhetoric.byu.edu> – Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 30.10.17

T. Nekriach, PhD, Prof.
Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine,
R. Dovganchyna, PhD
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FLORES RHETORICAE: REPRODUCING RHETORIC FIGURES IN PUBLICIST DISCOURSE

The article focuses on the widest-used rhetoric figures, specifically, schemes built on repetition, which make a strong emotional impression on the audience, and thus contributing to the orator's achieving the coveted effect. The classification of rhetoric figures into schemes and tropes (according to G. N. Leech) appears to be a reliable tool in the translator's work. Schemes as foregrounded regularities of form can be observed even in the text written in an unknown language, while tropes as foregrounded irregularities of content have to be understood and apprehended. The latter present translation challenges different from those presented by the former. The material under study is taken from most famous public speeches of prominent politicians and their Ukrainian translations. The authors intend to continue the research by investigating the ways of reproducing tropes in publicist discourse.

Key words: rhetorical figures, schemes, tropes, repetition, actualization, oratory, translation, publicist discourse.

Т. Некряч, канд. філол. наук, проф.
Київський національний університет, Київ, Україна,
Р. Довганчина, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

FLORES RHETORICAE: ВОССОЗДАНИЕ РИТОРИЧЕСКИХ ФИГУР В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Рассматриваются наиболее часто употребляемые в публицистическом дискурсе риторические фигуры, в частности, схемы, основанные на повторе, которые оказывают сильное эмоциональное воздействие на аудиторию и позволяют оратору достигнуть желаемого эффекта. Можно предположить, что разделение риторических фигур на схемы и тропы (по Дж. Н. Личу) становится надежным инструментом в работе переводчика. Схемы как актуализированные закономерности на уровне формы можно увидеть и рас-

познать даже в тексте, написанном на незнакомом языке, тогда как тропы – актуализированные отклонения на уровне смысла – требуют глубокого осознания. Переводческие трудности в передаче схем и тропов существенно различны между собой. Материал для анализа представлен фрагментами из известнейших публичных выступлений выдающихся политиков и их украинскими переводами. Авторы планируют продолжить исследование переводческих тактик воссоздания тропов в публицистическом дискурсе.

Ключевые слова: риторические фигуры, схемы, тропы, повтор, актуализация, ораторское искусство, перевод, публицистический дискурс.

УДК'81'255.4:82-3=161.2=111

Б. Плющ, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

НЕПРЯМИЙ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ: ЗНАЧЕННЯ ПАРАТЕКСТУАЛЬНОГО ФРЕЙМУ

Розглянуто аспект фреймування у непрямому перекладі української художньої прози, виокремлено роль та значення паратекстів у перекладі, зокрема в ситуації перекладу через третю мову, на основі соціологічного та культурологічного підходів. З'ясовано, що паратекстуальний фрейм є ключовим елементом подання оригінального тексту в перекладі, а також може бути показником непрямого перекладу. Саме перітексти та епітексти видання містять прямі чи опосередковані вказівки на факт перекладу через текст-посередник.

Ключові слова: непрямий переклад, етика перекладача, паратекст, перітекст, епітекст, паратекстуальний фрейм, інтеркультурність, пакт перекладу, перекладацький диспаратет.

Переклад української художньої прози ніколи не був пріоритетним напрямом книговидавання як в Україні, так і за її межами. Обмежене коло сучасних українських письменників має змогу бачити свої твори на віртуальних та реальних полицях американських і європейських країн. Наприкінці 2016 р. наказом Міністерства культури України було створено державну установу *Український інститут книги*, а в липні 2017 р. призначено її директора. В установчих документах статуту установи зазначено, що "метою діяльності Інституту є підтримка книговидавничої справи, популяризація читання, стимулювання перекладацької діяльності, популяризація української літератури у світі" [4]. Проте відсутня інформація про конкретні можливості фінансування потенційних перекладацьких проектів так само, як і пояснення альтернативних механізмів "популяризації" української книги у світі. Мала поширеність української мови не є сприятливим чинником позитивних зрушень у цій галузі. Переклад української художньої прози залишається рідкісною подією, яку закордоном помічає невелике коло інтелектуалів. Перекладачі ж творів українських класиків опинилися поза межами досяжності. Їх не видають, а ті перекладні видання, що видавалися у ХХ ст. часто позначені такими маргінальними практиками, як непрямий переклад. Убачаємо каузальний зв'язок між незначним інтересом до сучасної української літератури у світі та непрямим представленням творів українських класиків у минулому. Тому головною метою нашого дослідження є розгляд непрямих перекладів української художньої прози із позицій соціологічного та культурологічного підходів до перекладознавства, а саме виокремлення ролі та значення перекладача у формуванні встановленні пакту перекладу, а також визначення впливу паратекстуального фрейму на репрезентацію перекладу загалом. Об'єктом цього дослідження є непрямий переклад української художньої прози, а предметом – вплив паратекстів до непрямого перекладу на встановлення пакту перекладу і представлення оригінального твору іноземному читачеві.

У сучасному перекладознавстві непрямому перекладу присвячено незначну кількість наукових розвідок попри його постійне використання на міжнародних заходах (усний) та багатомовну історію, що бере початок із біблійних перекладів. Наприклад, Дж. Вікліф зробив переклад Біблії англійською мовою (1385) із Вульгати, латинського перекладу Біблії із грецької та івритів (приблизно 405 р.), автором якого є Святий Ієронім. Історія

перекладу Біблії англійською мовою загалом, за твердженням Р. Лая, "гостро розкриває еволюційну природу непрямого перекладу" [19, с. 709]. Для висвітлення своєї думки він посилається на версію Ковердейла (1537), що містить вказівку на використання п'яти інших джерел – швейцарсько-німецької Біблії Цвінглі та Лео Джуди (1524–1529), німецької Біблії Лютера, латинської Біблії Пагнімеса (1528), Вульгати та Нового Завіту Тіндеяла. Проте не тільки біблійний переклад є джерелом прецедентів непрямого перекладу як у Європі, так і за її межами.

Наприкінці середньовіччя (приблизно XV ст.) Арагон та його каталонська мова відігравали роль посередника між італійською та кастильською культурами. У XVI ст. англійські перекладачі лицарських (віршованих) романів і новел Лорд Бернерс та Сер Томас Норс звертали до франкомовних текстів, а не до іспанських оригіналів. Тоді у британській перекладацькій традиції загалом привалював переклад через франкомовне посередництво. Саме так до рук англословного читача доби пізнього Ренесансу потрапляли твори Демосфена, Плутарха, Гомера. Відомим прикладом є переклад Плутархових "Життів" (1579) Сером Томасом Норсом, який було здійснено із французького перекладу того самого твору Жака Аміюта [11, с. 349]. Подібним чином пізніше при перекладі Сервантесового "Дон Кіхота" Томас Шелтон, Пітер Мотью та Тобайас Смоллет також послуговувалися франкомовним текстом-посередником. Величний політичний трактат самобутнього італійського мислителя та політичного діяча Нікколо Макіавеллі "Il Principe" ("Державець", 1532) був перекладений англійською мовою безпосередньо з італійського тексту-джерела тільки у 1640 р. Едвардом Дакре. До того часу він був доступний в англійському перекладі Саймона Патеріке ("The Prince," 1620), зробленому із ворожого оригіналу франкомовного тексту Джентіле "Анти-Макіавеллі" (1576) [11, с. 350], в якому перекладач засуджує ідеї управління, висловлені Макіавеллі, проголошуючи їх аморальність. Король Англії Генріх VIII читав цей твір італійського мислителя в оригіналі, оскільки володів як французькою, так і італійською мовами, і, за свідченнями істориків, використовував поради мудрого італійця у своєму правлінні. Проте далеко не всі знали стільки іноземних мов, як великий англійський монарх, а відтак можна простежити причину сучасного негативного сприйняття всього, що пов'язано з іменем Ніколло Макіавеллі у західному світі, яке франкомовне посередництво запламувало "гріхом"